

kolatlan módon változtatták meg a magyar névrendszerbe már beépült szláv illetve német neveket. Még szerencse, hogy az e tájegységre jellemző *Leposa*, *Spilák*, *Wirth* és *Závecz* nevek fennmaradtak.

SZABÓ LÁSZLÓ

A Dorog melletti Sátorkőpusztai-gipszbarlang nevei

1993-ban abban a szerencsében volt részem, hogy a zárt, s csak különleges engedéllyel látogatható Dorog melletti Sátorkőpusztai-gipszbarlangba tehettem egy barlangtúrát. Ezt a lehetőséget a dorogi Benedek Endre Barlangkutató Egyesület biztosította néhányunk számára. Egyébként ez az egyesület foglalkozik a barlang gondozásával, bemutatásával, új járatok feltárásával. A Sátorkőpusztai-gipszbarlangot a Szemlőhegyi- és a Pálvölgyi-cseppkőbarlanggal azonos módon, hévforrás alakította ki.

A Nagy-Strázsahegy Dorogtól északra, az állomástól egyórányi sétaútra található. Oldalában egy felhagyott mészkőbánya található, s több nyílást is megfigyelhetünk. 1944-ben mészkőbányászat során fedezték föl azt az üreget, amelyet ma a barlangászok kiemelkedő jelentőségű barlangként tartanak számon. 1946-ban két dorogi természetjáró – Várhidi Károly és Várhidi Rudolf – levélben hívta fel Jakucs László figyelmét a barlangra. A barlang feltárása végső soron Jakucs László és Venkovits István érdeme. A feltárásban és a bejárás biztosításában Benedek Endre és a dorogi barlangkutatók tettek nagyon sokat. Az Állami Földtani Intézet még 1946-ban felmérte a barlangot. 1951-ben védetté nyilvánították és lezárták, de ez az ott állomásozó szovjet katonákat nem érdekelte.

A hévizes barlangban Magyarország legszebb gipsz- és aragonitképződményei pompáznak. Sajnos egy részük már csak pompázott, mert az utóbbi 40 évben az Esztergom mellett állomásozó szovjet katonák gyakorlóterepe volt a környék, s a kiskatonák jelentős pusztítást vittek végbe. A lezárt barlang vasajtaját harcokcsival tépték föl, a barlangban gránátokat robbantottak, a letört gipszkristályokat hazavitték. Mindennek 1990-ben lett vége, s a barlang igazi feltárása és látogatása csak 1991-től vált lehetségessé.

Ma a barlangban 12 fokos hőmérséklet van. A barlang bejárása kevésbé kúszó-mászó, inkább létrázó ügyességet igényel. A bejárat után létrán kell egy kútszerű vájatban leereszkedni, körben gömbfülkék vannak. A barlangot úgy kell elképzelni, mint egy szőlőfürtöt. Aki a középső nagy terembe lejut, mintha egy szőlőfürt belsejében lenne. Mások a barlangjáratokat a bokor ágaihoz hasonlítják. A gömbfülkéket a miocén-kori vulkánossággal egyidőben megjelenő

hévíz oldotta ki, s formálta ilyen nagyszerűre. Átmérőjük 2–3 méter, szinte szabályos gömb alak. A gipsz pedig úgy alakult ki, hogy a kénsavtartalmú meleg víz az üregek falának mészkövével kémiai reakcióba lépett. A falakat a legtöbb helyen (ahol nem történt pusztítás) néhány centiméteres hófehér kristályszerű gipsz borítja.

A barlang központja a dorogi barlangkutatóról, Benedek Endréről elnevezett nagy terem, amelyben akár koncerteket is lehetne rendezni (persze a lejutás körülményes). Itt forrás található, amelynek vize eltűnik. Az első leírásból tudjuk, hogy a nagy terem alatt még további nagy termek és barlangrészek vannak eltemetve. Ezek a hordaléktól, törmeléktől eltömődtek – hála Istennek, mert úgy a szovjet katonák ott nem tudtak pusztítást végezni. A Sátorkőpusztai-gipszbarlang egy jelentős része tehát érintetlenül alussza Csipkerózsika-álmát. Az elzárt termek nevei: *Kristály-terem* és *Kővirág-terem* (ezek 40 méterrel a bejárat alatt húzódnak teljes érintetlenségben).

A dorogi fiatal barlangászok 23 barlangi elnevezést ismertek. Ezek között van olyan, amelyet már az első felfedezők adtak a barlangnak, s van sok olyan, amelyet ők. Mivel a barlangnak gyakorlatilag nincs történelme, hiszen a felfedezést követően nem látogathatták (azt is mondhatjuk, hogy a 48 éves barlangnak a történetéből kiesett 40 év), a nevek kialakulását most érhetjük tetten. Ilyen szempontból tehát nem érdektelen az első 23 név kialakulása, amelyet – várhatóan – még több fog követni. A nevek között található „emléknév”, vagyis emlékállítás a dorogi barlangkutatónak, valamint egy másik nagyszerű barlangásznak (*Benedek Endre-terem*, *Kadic-szakasz*), de ennél sokkal jellemzőbbek a természeti hasonlóságok alapján alkotott nevek (*Kacsa*, *Szív*), földrajzi adottság alapján kapott név (*Ferdeterem*, *Kút*, *Tölcsér*), barlangász szokást tükröző nevek *Disznó(fürdő)*, *Kuszoda*, illetve a mesterségesen létrehozott a gipszkristályokat bemutató „műtárgy” elnevezése: *Hókunyhó*. Nyelvészeti szempontból a *Kuszoda*-t tarthatjuk különleges jelentőségűnek, mivel a *-da/-de* képző élő, eleven voltára figyelmeztet. A *Kuszoda*-t eredeti barlangász szóújításnak, szóképzésnek tarthatjuk. Vajon máshol is ismerik?

Névjegyzék

1. *Álfenék*: a jelenlegi forrás előtti tér a Benedek Endre teremben. Alatta még elzáródott barlangjáratok vannak.

2. *Benedek Endre-terem*: a barlang legnagyobb terme, amelyben emléktábla hirdeti a dorogi barlangkutató nevét.

3. *Disznó(fürdő)*: itt avatják föl a kezdő barlangászokat. Beküldik az alagútba, majd vizet lötytyintenek utánuk, mikor kijönnek, olyanok, mint a disznók.

4. *Erkély*: a Benedek Endre-teremben az emléktábla fölötti rész.

5. *Ferdeterem*: alakjáról kapta a nevét.

6. *Fogadóterem*: a bejárat utáni rész, ahol öltözni, csomagokat lerámolni lehet.

7. *Forrás*: a Benedek Endre-teremben lévő természetes forrás.

8. *Hókunyhó*: a Benedek Endre-teremben gipszkristályokból mesterségesen összerakott kunyhó, amelyet belülről bányáslámpával át lehet világítani, s a gipszkristályok percekig adják vissza a lámpa fényét.

9. *Kacsa*: falban lévő kimaródás, amelynek „csőrébe” kapaszkodva lehet lemászni.

10. *Kadic-szakasz*: eltemetett barlangrész a Benedek Endre terem alatt. Nevét Kadic Ottokár barlangkutatóról kapta, aki szintén járt a barlangban.

11. *Keresztesterem*: alakjáról kapta a nevét.

12. *Köd-terem*: porló mészkövek vannak benne, amelyet a belépők fölvernek.

13. *Kővirág-terem*: a barlang eltemetett részében lévő terem (a Kadic-szakaszban).

14. *Középszint*: a függőleges lejáróban kialakult megállóhely.

15. *Kristályterem*: a melegvíz oldotta gipszképződeményekről kapta nevét (jelenleg a barlang eltemetett részében van).

16. *Kupola*: a Benedek Endre-terem boltozatos teteje.

17. *Kuszoda*: olyan hely, ahol kúszni kell.

18. *Kút*: a létra alatt nyíló függőleges folyosó.

19. *Oszlopcsarnok*: képződményeiről kapta a nevét.

20. *Pásztorbot*: csavar alakú gipszkristály.

21. *Spejz*: kicsiny, beállónak való fülke.

22. *Szív*: szív alakú nyílás.

23. *Tölcsér*: a kút mögé behajló mélyedés.

Irodalom:

BARNA BÉLA, A Sátorkőpusztai-gipszbarlang: Turista Magazin 104: No. 12. 27.

BALÁZS GÉZA

Újabb adatok és vélemény az Őrs-utótagú helynevek eredeztetéséhez, értelmezésének kérdéséhez

A FNESz.¹ szerint nyolc helységnevünk szerepel Őrs-utótaggal, ezek: *Tiszaörs, Alsóörs, Kővágóörs, Budaörs, Mezőörs, Sajóörs, Tarnaörs, Felsőörs*, rajtuk kívül idesorolandó még: *Vörs* Somogy megyében, melyről a FNESz. így ír: etimológiailag „azonos Alsóörs utótagjával.” Tarnaörs a pusztá *Örs* formában van regisztrálva a hatvani szandzsák adóösszeírásában (FEKETE LAJOS, A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása. Jász múzeum, Jászberény, 1968. 81, 87, a térkép külön. A forrásban jegyzetben a következőt találjuk: „ma